

Vliv dohod o volném obchodě na agrární zahraniční obchod České republiky

Anotace:

Jako projev globalizace a liberalizace se v 90tých letech začaly podepisovat dohody o volném obchodě a vznikat regionální seskupení, v rámci kterých si členské státy navzájem sjednávaly výhody v zahraničním obchodě. Tento proces urychlil jak zahraniční obchod tak hospodářský růst těchto států a umožnil získání výhody před státy, které tyto dohody neuzavřely.

In the 90's there were signed free trade agreements and were set up regional coalitions as the main feature of the globalization and liberalization. Within those agreements and coalitions, participant states set down terms for the international trade. This process brought forward international trade as well as economical growth of these states and enabled to gain the advantage over those states, which don't participate in these agreements.

Úvod:

Česká republika je malým státem, který má otevřenou ekonomiku což umožňuje růst výměny zboží s ostatními státy světa, ale zároveň vystavuje ČR všem vlivům světové ekonomiky.

Koncem 80-tých let ztratila Česká republika rozpadem RVHP výhodnější přístup na tyto trhy a přechod na konvertibilní měny a zavedení cla znamenalo ztrátu jistých vývozu a levných dovozu z těchto států. Bylo nutné transformovat jak zbožovou, tak i teritoriální strukturu zahraničního obchodu.

V zájmu získání nových trhů a udržení pozic ČR liberalizovala svůj trh (omezení licenčního řízení, volnost provádění zahraničně obchodní činnosti, liberalizace devizového trhu atd.) a postupně uzavírala dohody o volném obchodu.

Uzavření dohod o volném obchodu ovšem neznamená jen získání výhod, a způsob jak se dostat lehčím způsobem na trhy států se kterými je podepsána preferenční dohoda, ale znamená to i otevřenost domácího trhu pro tyto státy. Otázku, zda uzavření asociační dohody a dohody o volném obchodě se státy CEFTA a tím i otevření trhu bylo užitečné a úspěšné, se pokusíme zodpovědět v této práci. Faktem je, že více než 50 % HDP České republiky se realizuje v rámci zahraničního obchodu a jelikož ČR nedisponuje velkým domácím trhem a ani obrovským bohatstvím surovinových zdrojů, můžeme prohlásit že otevřenost trhu je nutná a užitečná.

Metodika:

Zahraniční obchod ČR byl v této práci analyzován bez rozlišení celních režimů, data zahrnují vývoz a dovoz v režimu volného oběhu zboží a v ostatních celních režimech dohromady.

V práci byl analyzován vývoj agrárního zahraničního obchodu ČR. Při statistickém zpracování dat se vycházelo z celní statistiky. Časová řada se vztahuje na období od r.1993 do r. 2000.

Struktura agrárního vývozu a dovozu komoditních agregací byla zkoumána u prvních 24 kapitol celní nomenklatury.

Z dohod o volném obchodu byly vybrány dvě nejdůležitější - na multilaterální bázi uzavřené - dohody: Asociační dohoda uzavřená s Evropskou Unií a CEFTA podepsaná se střeoevropskými státy.

Při šetření časové řady vývoje zahraničního obchodu bylo bráno v úvahu současné členské složení EU a CEFTA.

Práce se pokusí najít spojitost mezi dohodami o volném obchodu a vývojem agrárního obchodu. Při analýze – z obsahových příčin – nebylo možno brát zřetel na vlivy významných mezinárodních dohod (GATT – WTO), a na hodnocení sezónních vlivů produktivity jednotlivých komodit.

Výsledky:

Právní rámec upravující zahraniční obchod mezi ČR a EU a státy CEFTA

Rámec celého zahraničního obchodu byl stanoven světovou organizací GATT. Od roku 1995 uzavřením Uruguayského kola GATT Marakešským ujednáním se tato organizace přejmenovala na WTO, která je první organizací upravující i zahraniční obchod se zemědělskými produkty. V souladu se závazky vůči WTO od roku 1995 ČR, EU a ostatní státy CEFTA podstupují liberalizaci zahraničního obchodu zemědělských komodit (snížení exportních subvencí a celních sazeb, zvýšení smluvních celních kvót atd.).

Evropská dohoda

Vzájemný obchod mezi ČR a zeměmi EU se uskutečňuje podle Evropské dohody uzavřené mezi Českou republikou na jedné straně a Evropským společenstvím a jeho členskými státy na straně druhé. Tato dohoda je používána od 1. března 1992, a poskytovala značné asymetrické výhody pro Českou republiku. Výsledky Uruguayského kola GATT a rozšíření EU o Rakousko, Švédsko a Finsko se staly nezbytnou součástí vzniku protokolu o úpravách obchodních aspektů Evropské dohody mezi ČR a EU (vstoupila v platnost v r. 1998). V květnu roku 2000 byla sjednána dohoda o další liberalizaci vzájemného agrárního obchodu mezi ČR a EU.

Střeoevropská dohoda o volném obchodu CEFTA

Střeoevropská dohoda o volném obchodu vstoupila v platnost 1. března 1993 a vstupem dalších členů se rozšířila na dnešních 7 států. V agrárním zahraničním obchodě mezi členskými státy je v platnosti systém preferenčních cel zavedených začátkem roku 1996. Tento systém je uplatňován v rámci tří seznamů zemědělských a potravinářských výrobků, a to s nulovým clem (příloha A dohody), se stejným clem (příloha B dohody), a jednostranně uplatňovaným preferenčním celním zatížením při minimální výši dovozních kvót (příloha C a D dohody).

Celní unie se SR

Celní unie mezi ČR a SR vstoupila v platnost 1. ledna 1993. Bariéry vzájemného obchodu nebyly ani v roce 2000 plně odstraněny (požadavky na certifikaci zboží, množstevní kvóty, obchodní autolimitační dohody).

Agrární zahraniční obchod

Podíl agrárního zahraničního obchodu na celkovém českém zahraničním obchodu vykazuje klesající tendenci. Podíl českého agrárního vývozu na celkovém vývozu tvořil 8,4 % v roce 1993 a necelá 4 % v roce 2000 u dovozu 9,3% a 5,7 %.

Hodnota českého agrárního vývozu bez rozlišení celních režimů (BR) byla v r. 2000 o 48 % vyšší než v r. 1993. Dynamika růstu vývozu byla v porovnání s dovozem nižší. Zatímco hodnota agrárního dovozu ve sledovaném osmiletém období téměř kontinuálně vzrůstala (výjimkou byl r. 1999, kdy se hodnota dovozu meziročně snížila o necelé 3 mld. Kč), hodnota vývozu kolísala. Růst hodnoty agrárního vývozu v období 1993 až 2000 byl především důsledkem zvyšování hmotnosti exportovaného zboží.

Základní ukazatele vývoje agrárního zahraničního obchodu ČR v letech 1993 - 2000 bez rozlišení celních režimů

Rok	Vývoz		Dovoz		Obrat		Saldo
	mil. Kč	Index	mil. Kč	Index	mil. Kč	Index	mil. Kč
1993	32276	100,0	31497	100,0	63773	100,0	779
1994	28722	89,0	40195	127,6	68917	108,1	-11473
1995	35596	110,3	47636	151,2	83232	130,5	-12040
1996	34154	105,8	55589	176,5	89743	140,7	-21435
1997	39479	122,3	59875	190,1	99354	155,8	-20396
1998	42078	130,4	61050	193,8	103128	161,7	-18972
1999	39758	123,2	60635	192,5	100393	157,4	-20877
2000	47742	147,9	65085	206,6	112827	176,9	-17343

Pramen : Celní statistika

Bilance

Přetrvává pasivní saldo agrárního zahraničního obchodu. V r. 2000 hodnota činila 17 343 mil. Kč, nejnižší deficit od roku 1996. Stupeň krytí agrárního dovozu vývozem za celé hodnocené osmileté období byl 71,1 %. Od r. 1996 se zvyšoval a v r. 2000 dosáhl 73,4 %, tedy nejvyšší úroveň za celou polovinu dekády.

Teritoriální skladba

V období 1993-2000 byly rozhodujícím obchodním partnerem českého agrárního sektoru státy EU. Z celkového vývozu bylo umístěno na trh EU 36,3 %, a 50,3 % dovozů pocházelo ze států EU (viz. Tabulka 1 – příloha).

Do zemí středoevropské dohody o volném obchodu bylo v období 1993-2000 vyvezeno 35,3% z celkové hodnoty českého agrárního vývozu a 19,0 % agrárního dovozu pocházelo z těchto zemí. K tomuto podílu výrazně přispělo Slovensko.

Agrární vývoz do EU se mezi roky 1993-2000 zvýšil o 62,0 %, a dovoz se dokonce více než zdvojnásobil (index 2000/93 = 232). U zemí CEFTA se vývoz zvýšil o 88% a dovoz v referenčním období vykázal stejný nárůst jako z EU (index = 231).

Od roku 1998 je vývoz do zemí CEFTA vyšší než do členských států unie. Tuto tendenci výrazně ovlivnil český vývoz do Polska, který se zvýšil v referenčním období téměř 8x (index 2000/93 = 771), a také export do Maďarska vykazoval zvyšující se hodnotu (index 2000/93 = 228). Hodnota dovozu se zvyšovala rychleji u obou států. V případě Polska více než 12x (index = 1244) a v případě Maďarska více než 3x (index = 333).

Rozhodujícím obchodním partnerem po roce 1993 bylo Slovensko, které na celkovém českém agrárním vývozu do zemí CEFTA participovalo v hodnoceném období 69,9%. Tato hodnota stagnovala a od roku 1993 do roku 2000 vzrostla pouze o 15%. Také dovoz má jen mírně vzrůstající tendenci 25%.

Výsledky dohodnutých preferencí

EU

Celkový **preferenční vývoz** zpracovaných zemědělských výrobků do EU dosáhl v roce 2000 hodnoty 3279 mil.Kč a meziročně vzrostl o 29,9%, čímž se podílel na celkovém agrárním vývozu do EU 22,9%. Preferenční vývoz v jehož rámci se do vyčerpání ročních hodnotových kvót uplatňují snížené zemědělské komponenty, činil 440,6 mil.Kč respektive 12,4 mil. EUR. Celková kvóta pro rok 2000 ve výši 5,1mil. EUR byla překročena o 143,9% a je tedy zcela nepostačující.

Celková hodnota **preferenčního dovozu** zpracovaných zemědělských komodit z EU byla v roce 2000 podstatně vyšší a dosáhla hodnoty 7456,1 mil.Kč a podílela se na celkovém českém agrárním dovozu ze zemí EU 24,2%.

V květnu roku 2000 byla uzavřena dohoda o další liberalizaci agrárního obchodu ČR a EU. V rámci této dohody je posuzován obchod v období 1.7.2000-30.6.2001 podle režimu EU.

Hodnota **neomezeného bezcelního vývozu** zemědělských a potravinářských výrobků z ČR do EU činila za dané období 602,0mil. Kč a podílela se 4,7% na celkovém agrárním exportu do EU. **Nelimitovaný bezcelní dovoz** z EU činil 1 725,2 mil. Kč a podílel se 5,4% na celkovém agrárním dovozu.

Hodnota množstevně **limitovaného bezcelního vývozu** agrárních výrobků z ČR do EU, v jehož rámci nejsou povoleny žádné exportní subvence, dosáhla v rámci i nad rámec kvót za dané období 752,0 mil.Kč, u výrobků kde je umožněna subvenční podpora dosáhla 834,8 mil.Kč, takže celková hodnota činila 1586,8 mil.Kč a podílela se 12,5% na celkovém agrárním vývozu do EU. U množstevně **limitovaného bezcelního dovozu** bez povolení exportních subvencí byla hodnota 1757,4 mil.Kč, s povolenými exportními subvencemi 511,9 mil.Kč, takže celkem 2269,3 mil.Kč a podílela se 7,1% na celkovém agrárním dovozu z EU.

Polsko

Český **bezcelní export** do Polska dosáhl v roce 2000 hodnoty 1266,8 mil. Kč a vzrostl tak meziročně o 72,2%. Jeho podíl na celkovém vývozu zemědělských a potravinářských výrobků do PR činil ve zmíněném roce 23,9 %. Rovněž český agrární **dovoz** stoupl na 1833,8 mil. Kč a podílel se na celkovém dovozu zemědělských a potravinářských výrobků z PR 39,4%.

V rámci **stejného preferenčního celního zatížení** činila hodnota českého agrárního **vývozu** do Polska v roce 2000 celkem 3805,5 mil. Kč a podílela se na celkovém agrárním exportu do této

země 71,7%. Český **dovoz** byl podstatně nižší 2581,1 mil. Kč a participoval na českém celkovém zahraničním agrárním dovozu 55,4%.

Český **export** se v rámci **stanovených vývozních kvót** pro rok 2000 meziročně zvýšil z 84,6 mil. Kč na 106,7 mil. Kč avšak jeho 2 % podílové zastoupení na celkovém agrárním exportu do Polska bylo zanedbatelné. Rovněž množstevně omezený **preferenční dovoz** z Polska stoupl meziročně ze 41,7 mil Kč na 108,5 mil. Kč a podílel se na celkovém agrárním importu z PR 2,3%. Vývozní kvóty v rámci agrárního obchodu s Polskem byly v roce 2000 vyčerpány pouze u piva a destilátů a dovozní kvóty u tabáku, tabákových výrobků a lihovin.

Maďarsko

Bezcelní agrární vývoz do Maďarska dosáhl v roce 2000 hodnoty 256,3 mil.Kč a podílel se na celkovém agrárním **vývozu** do MR 30,3%. Naproti tomu **dovoz** z MR za stejné období činil 926,9 mil.Kč a podílel se 32,6% na celkovém agrárním dovozu z MR.

V rámci zahraničního agrárního obchodu se **stejnou preferenční celní sazbou** v roce 2000 ČR vyvezla zboží v hodnotě 338,9 mil.Kč což činilo 40,1% z celkového agrárního vývozu do MR, oproti tomu dovoz činil 638 mil.Kč a měl 22,4% podíl na celkovém agrárním dovozu z MR.

Hodnota **vývozu** komodit s **různou preferenční celní sazbou** byla v rámci celkové obchodní výměny agrárního zboží s MR v roce 2000 velmi malá, činila 24,3 mil.Kč a podílela se 2,9% na celkovém agrárním vývozu do MR. **Dovoz** činil 76,2 mil.Kč, což představuje 2,7% podíl.

Kvótovaný preferenční vývoz do MR v roce 2000 činil 81,1 mil. Kč a znamenalo to 114,0% růst oproti roku 1999 a 9,6% podíl na celkovém agrárním exportu do MR, u **dovozu** 569,3 mil.Kč, což znamená 16,5% snížení proti roku 1999 a podíl na celkovém zahraničním dovozu z MR 20,0 %.

Stanovené vývozní kvóty byly plně vyčerpány u sýrů, piva a vína.

Závěr:

Od roku 1993 má český agrární zahraniční obchod rostoucí tendenci ve vývozu i v dovozu. Dovoz vykazoval rychlejší růst než vývoz, což zapříčinilo vznik negativního salda, které se prohlubovalo od roku 1994. Od roku 1997 dochází k jeho stagnaci, ba dokonce k mírnému poklesu. Vysoké negativní saldo ČR bylo z větší části způsobeno negativním agrárním saldem s EU, z čehož též vyplývá, že EU se dokáže lépe prosadit na trhu ČR a využívat sjednané koncese což je patrné na lepším využití preferenčních kvót. Mimo jiné 40,1% agrárního vývozu a 36,7% dovozu z EU přesahuje sjednané preference. Narozdíl od EU, stabilní dokonce se zvyšující pozitivní saldo vykazuje český agrární zahraniční obchod se státy CEFTA, který dosáhl svého maxima v roce 2000 za zkoumané osmileté období. Česká republika má pozitivní saldo se všemi státy CEFTA kromě Maďarska.

Lepší využití sjednaných preferenčních výhod než s EU je patrné jak u Polska tak u Maďarska. 97,6% českého agrárního vývozu a 97,1% dovozu mezi Polskem a ČR se realizuje přes sjednané preference a stejné ukazatele u Maďarska vykazují hodnoty 82,3% a 77,7%.

Do budoucna je nutné, aby došlo ze strany ČR k efektivnějšímu využívání sjednaných preferencí s EU a jejich dalšímu rozšiřování a alespoň k udržení stávajícího stavu se státy CEFTA.

Tab. 1: Teritoriální struktura agrárního zahraničního obchodu ČR¹⁾ v letech 1993 - 2000 (mil. Kč)

		Celkem	EU		CEFTA		z toho:						Ostatní	
							SR		PR		MR			
							mil. Kč	%	mil. Kč	%	mil. Kč	%		
Vývoz	1993	32 276	11 009	34,1	10 440	32,3	9 118	28,3	880	2,7	442	1,4	7 990	24,8
	1994	28 722	11 013	38,3	8 248	28,7	6 759	23,5	742	2,6	747	2,6	6 262	21,8
	1995	35 596	14 780	41,5	11 188	31,4	8 150	22,9	2 669	7,5	345	1,0	7 670	21,5
	1996	34 154	12 454	36,5	11 854	34,7	9 134	26,7	1 904	5,6	252	0,7	8 365	24,5
	1997	39 479	13 613	34,5	13 119	33,2	9 699	24,6	2 362	6,0	525	1,3	11 016	27,9
	1998	42 079	13 063	31,0	15 909	37,8	10 738	25,5	3 325	7,9	642	1,5	11 377	27,0
	1999	39 758	15 396	38,7	15 900	40,0	10 167	25,6	3 296	8,3	704	1,8	6 770	17,0
	2000	47 742	17 889	37,5	19 629	41,1	10 576	22,2	6 787	14,2	1 008	2,1	7 853	16,4
Dovoz	1993	31 497	13 881	44,1	6 201	19,7	4 893	15,5	394	1,3	887	2,8	9 155	29,1
	1994	40 195	18 970	47,2	7 381	18,4	5 348	13,3	624	1,6	1 360	3,4	10 840	27,0
	1995	47 636	26 507	55,6	8 003	16,8	5 609	11,8	989	2,1	1 379	2,9	13 127	27,6
	1996	55 589	30 215	54,4	8 714	15,7	4 958	8,9	1 299	2,3	2 104	3,8	16 237	29,2
	1997	59 875	29 822	49,8	10 329	17,3	5 097	8,5	2 231	3,7	2 729	4,6	19 450	32,5
	1998	61 050	30 380	49,8	11 927	19,5	5 777	9,5	3 241	5,3	2 594	4,2	18 102	29,7
	1999	60 635	29 697	49,0	13 215	21,8	5 849	9,6	4 214	6,9	2 839	4,7	17 570	29,0
	2000	65 085	32 325	49,7	14 336	22,0	6 158	9,5	4 904	7,5	2 960	4,5	18 161	27,9
Saldo	1993	779	-2 872		4 239		4 225		486		-445		-1 178	
	1994	-11 473	-7 957		867		1 411		118		-613		-4 590	
	1995	-12 040	-11 727		3 185		2 541		1 680		-1 034		-5 457	
	1996	-21 435	-17 761		3 328		4 176		605		-1 852		-7 872	
	1997	-20 396	-16 209		2 790		4 602		131		-2 204		-8 434	
	1998	-18 971	-17 317		3 982		4 961		84		-1 952		-6 726	
	1999	-20 878	-14 302		2 685		4 318		-918		-2 135		-10 800	
	2000	-17 342	-14 436		5 293		4 418		1 883		-1 953		-10 308	

1) Bez rozlišení celních režimů

Pramen: Celní statistika

